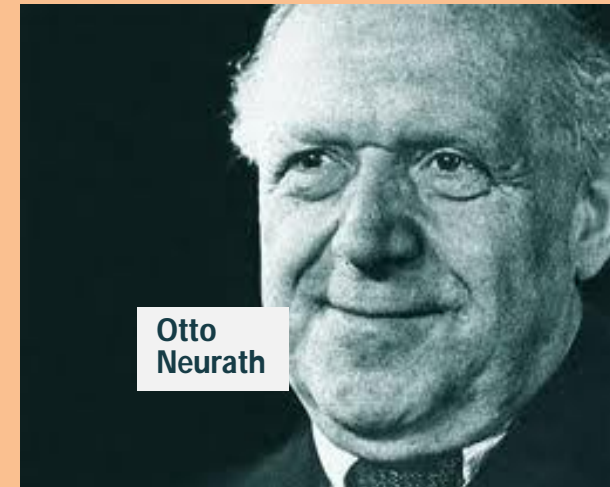

11. El positivisme lògic i la fonamentació de la sociologia quantitativa

Neurath
Lazarsfeld

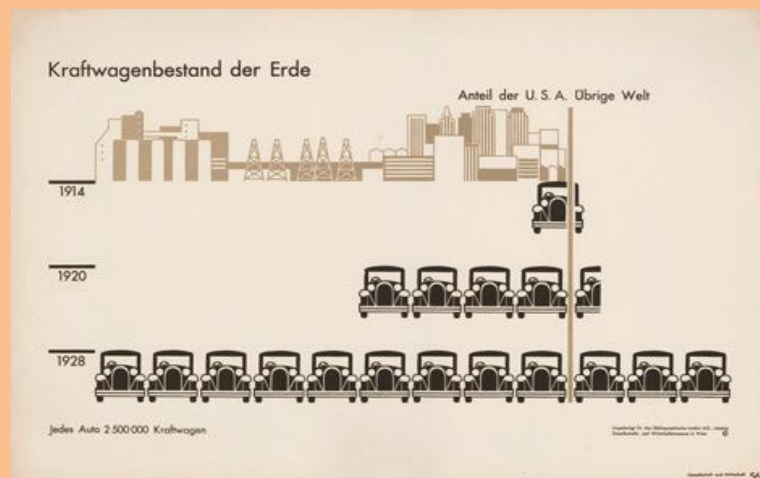
**La tradició sociològica:
les aportacions dels
clàssics**

2n curs

Grau de Sociologia

Prof. Ernest Garcia

Universitat de València,
2015

El neopositivisme

El Cercle de Viena fou un grup de científics i filòsofs que va dur a terme una actualització del positivisme, i que es van recolzar en els desenvolupaments de la lògica simbòlica i les ciències empíriques. La seua filosofia s'anomena neopositivisme, positivisme lògic o empirisme lògic.

La denominació («cercle») és causada pel fet que el grup, sota l'impuls sobretot de Moritz Schlick, es va reunir quasi totes les setmanes, al llarg del curs acadèmic, des del 1924 fins al 1936.

Algunes idees centrals:

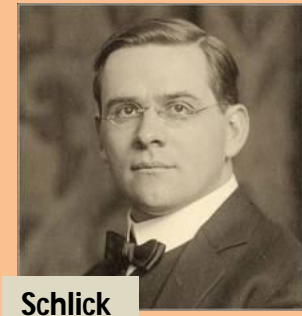
Criteri empirista del significat. Els enunciats sintètics, sobre fets, són cognoscitivament significatius si i sols si són empíricament contrastables d'alguna manera. Els enunciats de la lògica i la matemàtica són analítics (la seua veritat –o falsedat– és formal, tautològica, independent dels fets). Els enunciats que no són ni analítics ni verificables són metafísics i estan estrictament mancats de significat.

Anàlisi lògica del llenguatge. La filosofia, a diferència de les ciències, no té un objecte de coneixement propi i es redueix doncs a anàlisi del llenguatge («gir lingüístic»). L'anàlisi lògica del llenguatge ha de permetre, d'una banda, clarificar les proposicions científiques; i, d'una altra banda, dissoldre com a pseudoproblemes les proposicions metafísiques, i fer palesa la seua manca de significat.

Ciència unificada. No hi ha diferència fonamental entre les ciències naturals i les ciències socials, ni en la metodologia ni en l'objectiu últim. Les distincions implicades en idees com ara «les ciències de l'esperit» o la «sociologia comprensiva» no són justificables.

«La concepció científica del món reconeix únicament oracions de l'experiència sobre objectes de tota mena i oracions analítiques de la lògica i de la matemàtica» (Neurath *et al.*, 1929).

Schlick

Un document, fet públic el 1929 com una mena de manifest semioficial del Cercle de Viena, amb el títol «La concepció científica del món: El Cercle de Viena» («Wissenschaftliche Weltauffassung-Der Wiener Kreis»), redactat en nom de l'Associació Ernst Mach per Hahn, Neurath i Carnap, deia açò sobre les ciències socials (interessant la llista d'autors triats com a referents).

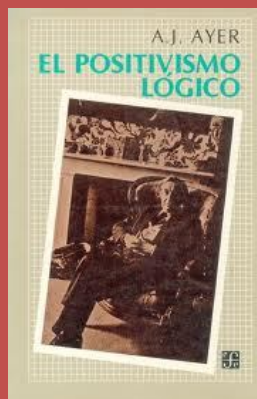
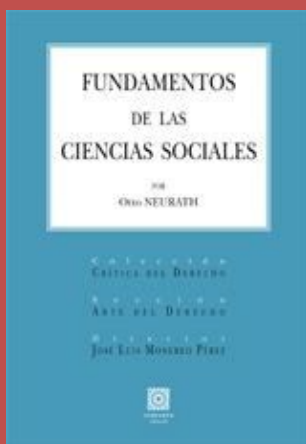
5. Fonaments de ciències socials

En el seu desenvolupament, qualsevol branca de la ciència, com ja hem considerat en particular amb la física i la matemàtica, es veu abocada tard o d'hora a la necessitat d'una revisió epistemològica dels seus fonaments, a una anàlisi lògica dels seus conceptes. Així s'esdevé també en els àmbits de la ciència sociològica, en primer lloc de la història i l'economia política. Àmbits en els quals, des de fa al voltant de cent anys, està en marxa un procés d'eliminació de vestigis metafísics. Per descomptat que la purificació no ha assolit ací encara el mateix grau que en la física; d'una altra banda, però, potser ací no és tan urgent. Sembla que, fins i tot en el període de màxim desenvolupament de la metafísica i de la teologia, la influència metafísica no fou particularment forta ací, tal vegada a causa del fet que els conceptes en aquest àmbit, com ara guerra i pau, importació i exportació, estan més a prop de la percepció directa que conceptes com àtom o èter. No és gens difícil abandonar conceptes tals com «esperit del poble» i triar com a objecte en el seu lloc grups d'individus d'un tipus determinat. Quesnay, Adam Smith, Ricardo, Comte, Marx, Menger, Walras, Müller-Lyer, per fer esment d'investigadors de les tendències més diverses, han treballat en el sentit de la posició empirista i antimetafísica. L'objecte de la història i de l'economia política són les persones, les coses i llur ordenament.

N'hi ha una traducció al castellà, «La concepció científica del mundo: el Círculo de Viena», *Redes-Revista de Estudios sobre la Ciencia y la Tecnología*, vol. 9, núm. 18, 2002, p. 103-149.

Neurath: el sociòleg del Cercle de Viena

Obres de Neurath sobre ciències socials

-*Empirische Soziologie: Der wissenschaftliche Gehalt der Geschichte und Nationalökonomie* (1931). Reimprès dins de *Gesammelte philosophische und methodologische Schriften*, editat per R. Haller i H. Rutte, Viena, Holder-Pichler-Tempsky, 1981, p. 423-527.

-«Soziologie im Physikalismus». *Erkenntnis*, núm. 2, 1932, p. 393-431. [«**Sociología en fiscalismo**», dins d'Ayer, A. J. (ed.), *El positivismo lógico*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1965, p. 287-323.

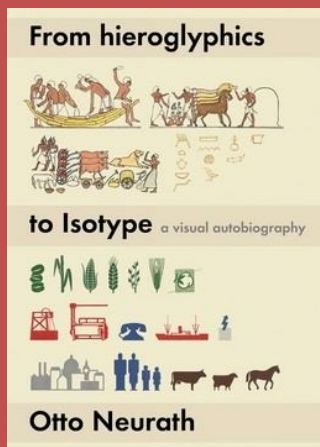
-Was heist rationale Wirtschaftsbetrachtung? Viena, Gerold, 1935. [«What is meant by a rational economic theory?», dins de MacGuinness, B., *Unified Science*, Dordrecht, Reidel, 1987, p. 67-109].

-*Foundations of the Social Sciences*. Chicago, University of Chicago Press, 1944. [***Fundamentos de las ciencias sociales***. Granada, Comares, 2007].

-*Empiricism and Sociology* (edició de M. Neurath i R. S. Cohen), Dordrecht, Reidel, 1973. [Inclou una traducció parcial del text del 1931, «Empirical Sociology» (p. 391-421)].

-*Gesammelte ökonomische, soziologische und sozialpolitische Schriften* (2 vols.). (Editat per R. Haller i U. Hofer). Viena, Holder-Pichler-Tempsky, 1998.

-*Selected Economic Writings*. (Editat per R. S. Cohen i T. E. Uebel). Dordrecht, Kluwer, 2004.

La sociologia, segons Neurath

Neurath va proposar un compromís entre positivisme i materialisme històric, entre Mach i Marx. Per a ell, la ciència era l'antídoto contra les ideologies i les doctrines socials racistes i classistes, que acostumaven a presentar-se sota formes especulatives i metafísiques (la connexió entre irracionalisme filosòfic i posicions antidemocràtiques ha estat l'objecte de diverses elaboracions al llarg del segle XX).

La sociologia no és una ciència de l'esperit. El mètode científic és bàsicament el mateix siga quin siga l'objecte. Allò que no pot expressar-se com a relacions entre elements observables no es pot expressar de cap manera valuosa per al coneixement. No existeix cap separació fonamental entre ciències naturals i ciències de la cultura. L'intent d'establir una distinció així és metafísic, no és més que un residu de la teologia, de la pretesa divisió entre cos i ànima.

Com que el comportament social és complex, la sociologia ha d'integrar totes les ciències socials (història, economia, etnologia, dret...) en un camp empíric particular, no reductible a la física. La ciència unificada és més el producte d'un procés pràctic d'aproximacions mútues i compatibilitat que no una operació d'explicació de tots els fenòmens en termes d'un nivell «bàsic» de l'experiència.

La sociologia no és comprensiva, sinó explicativa. Es tracta d'explicar els comportaments observables d'individus i de grups en termes d'interrelacions estímulo-resposta i de configuracions de costums i habituds (a través dels processos educatius, per exemple). Neurath va descriure el seu enfocament com a «conductisme social» i el va confrontar explícitament amb la sociologia alemanya post-Dilthey (va criticar, per exemple, les nocions weberianes de «comprensió» i d'esperit de l'època).

«Les "ciències de l'esperit", el "món de l'ànima", el món de "l'imperatiu categòric", el regne de "l'empatia", el regne de la "comprensió", són girs lingüístics els camps dels quals s'interpenetren en major o menor grau (...). Alguns autors prefereixen un grup determinat de girs lingüístics sense sentit, uns altres, un altre, i hi ha fins i tot qui els combina i acumula...» (de «Sociologia en físicalisme»).

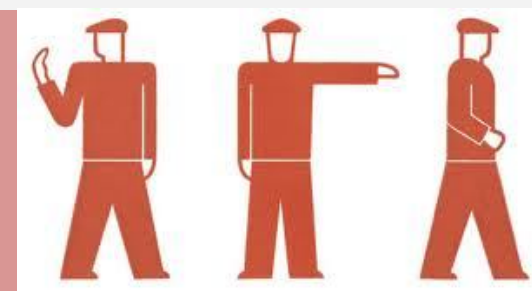
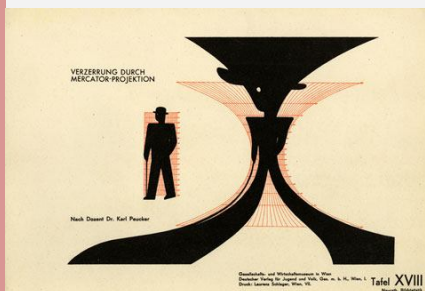
La predicció en sociologia, segons Neurath

L'observació, l'experimentació i la predicció són característiques de la ciència empírica. Però són problemàtiques en sociologia. A més d'insistir en la necessitat de limitar-se als elements i les relacions observables, per tal de defugir la metafísica, Neurath va reconèixer –com ja havia fet Comte– que els experiments en sociologia estan forçosament molt limitats, com en geologia o biologia.

També va reconèixer que en sociologia és impossible una predicció mecànica i exacta, de tipus laplaceà. Tanmateix, va fer una anàlisi bastant interessant de les possibilitats i els límits de la predicció en ciències socials, tot considerant els condicionants següents:

- la disponibilitat o no de generalitzacions sobre grups;
- l'existència o no de condicions estables, o controlables, per a un període determinat;
- correlacions basades en raonament inductiu;
- consistència amb lleis d'unes altres disciplines, o possibilitat de trobar-hi suport;
- en principi, els agregats o complexos són més predictibles que els individus;
- la definició precisa dels conceptes és més difícil per la influència històrica o cultural;
- hi ha fenòmens, com ara els invents, que no poden ser objecte de predicció (caldrà conèixer en detall els mitjans de crear-los);
- la predicció comporta reforçament o prevenció del fenomen predit (Neurath va escriure sobre la profecia que s'autorealitza ja el 1921, en la seua crítica a Spengler);
- la teoria forma part de la pràctica; el científic social és part de l'escenari social.

«Encara que els sociòlegs no puguem fer prediccions, sí que poden proporcionar material empíric als homes d'acció o de reflexió... Argumentem i actuem de manera diferent quan coneixem el material subministrat per les ciències socials...» (Fonaments de les ciències socials, 1944).

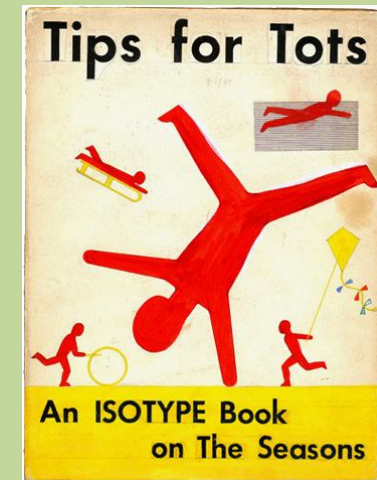
Unes altres aportacions de Neurath

Fou autor d'una de les versions més consistents del positivisme lògic, amb dimensions holístiques, pragmàtiques i antireduccionistes que s'han mostrat notablement resistents a les crítiques que han afeblit les variants més estrictes o més esquemàtiques d'aquesta filosofia.

El 1924 començà a col·laborar amb l'artista gràfic Gerd Arntz per tal de desenvolupar el que va anomenar isotipus (Sistema Internacional d'Educació Pictòrica Tipogràfica), amb l'objectiu de transmetre informació en forma no verbal, senzilla i universalment intel·ligible. La tècnica es va aplicar, entre altres coses, a la presentació de dades estadístiques socials i econòmiques, una aplicació que ha esdevingut molt freqüent.

El 1938 va encetar l'edició de l'Enciclopèdia Internacional de la Ciència Unificada, la versió més recent del vell programa il·lustrat i positivista. Va abordar aquesta empresa amb un esperit obert (un dels volums de la sèrie fou *L'estructura de les revolucions científiques*, de Kuhn, un llibre que molts consideren –no massa matisadament– radicalment antipositivista). I amb una perspectiva oberta a la cooperació i a l'aproximació mútua entre les diferents ciències.

«Certament, les diferents classes de lleis poden distingir-se entre si: per exemple, lleis químiques, biològiques o sociològiques; tanmateix, *no es pot dir que la predicció d'un procés singular concret depenga només d'un tipus determinat de llei*. Per exemple, si un bosc es crema en un lloc particular de la terra, depèn tant de l'oratge com del fet que hi haja o no intervenció humana. I aquesta intervenció sols pot predir-se si es coneixen les lleis del comportament humà. És a dir, sota certes circumstàncies, ha de ser possible connectar entre si tots els tipus de lleis. En conseqüència, totes les lleis, ja siguin químiques, climatològiques o sociològiques, han de ser concebudes com a parts d'un sistema, açò és, de la ciència unificada.» («Fisicalisme», 1931).

Paul Lazarsfeld (1901 - 1976)

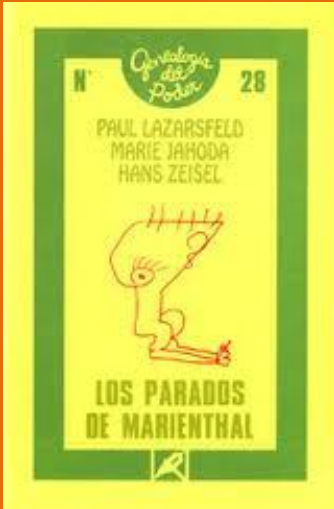
Paul Lazarsfeld: el neopositivisme i la moderna sociologia quantitativa

Lazarsfeld va nèixer a Viena, en una família activa en els cercles socialistes. Va formar-se com a matemàtic i començà a treballar en psicologia social. Les idees dels neopositivistes el van influir bastant, tot i que no formà part del cercle de Neurath i Schlick. El 1933 va anar als Estats Units amb una beca de la Fundació Rockefeller i ja no va tornar al seu país (l'ascens del nazisme va determinar la seua decisió). Durant 30 anys, fou professor de sociologia a la Columbia University, a Nova York, on va fundar el Bureau of Applied Social Research i va coincidir amb Merton.

Des del punt de vista teòric, va fer aportacions molt importants a la metodologia de la investigació, especialment basant-se en l'estadística, tot i que sovint va defensar i practicar, de manera molt creativa, la combinació de tècniques quantitatives i qualitatives. Com a organitzador, cal destacar la seua contribució al desenvolupament dels instituts d'investigació sociològica empírica amb base universitària. De fet, quan va arribar a Nova York, ja n'havia fundat tres. A Viena, amb el Wirtschaftspsychologische Forschungsstelle, va realitzar l'estudi sobre els aturats de Marienthal. Ja als EUA, va organitzar un grup de recerca a Newark. El 1937, a Princeton, va crear una estructura per a la investigació sobre els efectes socials de la ràdio, i va obrir el camí a la sociologia dels mitjans de comunicació de masses. Són també clàssics els seus treballs sobre campanyes electorals. Va fer notables aportacions a l'anàlisi del consum i els estudis de mercat i a les relacions entre universitat i societat.

Va estar interessat, sobretot, en els determinants del comportament individual.

[Vegeu Sills, D. L., «Paul F. Lazarsfeld, 1901-1976: A biographical memoir», Washington, National Academy of Sciences, 1987.]

Lazarsfeld: Sociologia de la comunicació de masses

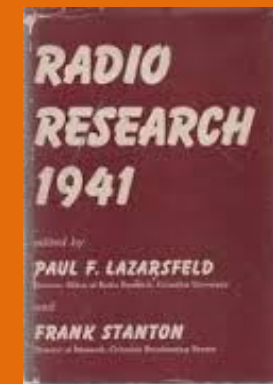
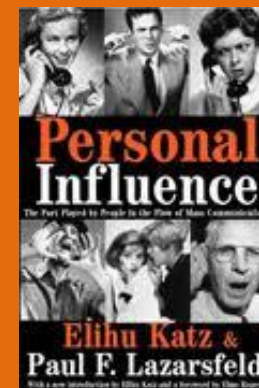
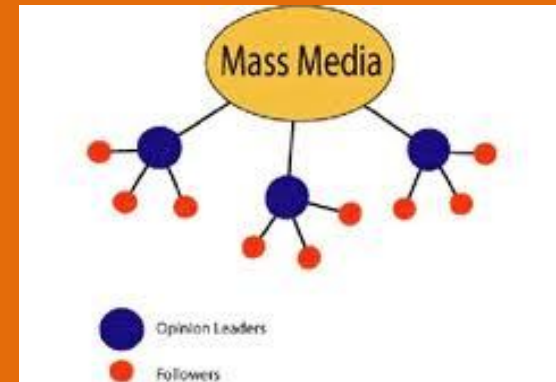
El treball de Lazarsfeld sobre la comunicació de masses, a partir dels estudis sobre els efectes socials i les audiències de la ràdio, i dels processos de formació de les decisions de consum i vot, ha estat significatiu en tres aspectes:

-Va posar en qüestió la creença, associada al recurs massiu a la propaganda en els anys de la Segona Guerra Mundial, que els *mass media* tenen un efecte directe sobre els individus que formen un públic passiu i atomitzat, i condicionen l'opinió d'una manera unilateral. [Lasswell havia comparat l'impacte dels missatges amb una injecció administrada amb una agulla hipodèrmica.]

-Va difondre un punt de vista que dominà els estudis sobre comunicació durant més de dues dècades: l'anomenada «teoria dels efectes limitats», que postula l'existència d'audiències actives, connectades i interdependents, formades per persones que més que als mitjans de comunicació de masses creuen a l'amic o familiar, al company de treball, etc. Els líders d'opinió són actors que operen com a mediadors entre els continguts mediàtics i les persones dels seus grups primaris. Així, la informació dels *media* reforça opinions ja existents, però a penes contribueix a crear-ne («efectes limitats»). Se'n desprèn que l'efectivitat dels mitjans depèn de la influència personal dins dels grups primaris, al si dels quals es prenen les decisions de consum o de vot. A aquest fenomen se'l va anomenar «comunicació a dos nivells» o «flux de comunicació en dos passos» (*two step flow of communication*).

-Va ser el referent per a diverses reaccions crítiques formulades en la dècada del 1970, basades en idees sobre els efectes poderosos a llarg termini dels *media*.

[Resum basat en Rodrigo González, R., «Personal Influence: A 55 años de la irrupción de los líderes de opinión», *Razón y Palabra*, núm. 75, 2011, <www.razonypalabra.org.mx>.]

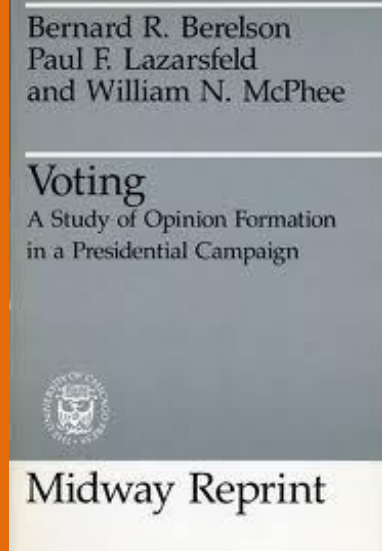

Comportament electoral

Lazarsfeld va contribuir a la sociologia política amb els seus estudis sobre com es desenvolupa la intenció de vot i quines són les causes de la decisió final; va proposar, en definitiva, una psicociologia del comportament electoral. Dues investigacions d'àmbit local, fetes durant les campanyes presidencials nord-americanes del 1940 i el 1948, van produir molta informació significativa sobre la influència en les opcions de vot de la classe social, de les convencions dels partits i els seus processos interns d'elecció de candidats, de la propaganda electoral, de la informació distribuïda pels mitjans de comunicació, de la interacció amb la família i les amistats, del moment de prendre la decisió, etc. Aquests dos estudis (*The People's Choice* i *Voting*) van traure a la llum diversos aspectes dels processos psicològics i socials que marquen els temps de les preferències electorals, les modifiquen, inhibeixen, consoliden o activen.

Lazarsfeld va triar la tècnica del panell (en la qual una mateixa mostra representativa és entrevistada periòdicament en diverses onades mentre dura l'estudi) com la més adient per arribar a conèixer l'evolució de la intenció de vot, com i per què aquesta es forma, es reafirma, canvia, etc.

La sociologia política de Lazarsfeld, com en general tota la seua producció científica, va perseguir una explicació causal dels comportaments individuals (una aspiració que –certament– és pròpia de la tradició positivista, però també de les versions més deterministes del materialisme històric i d'uns altres corrents de la sociologia i la psicologia social).

Els usos de l'enquesta

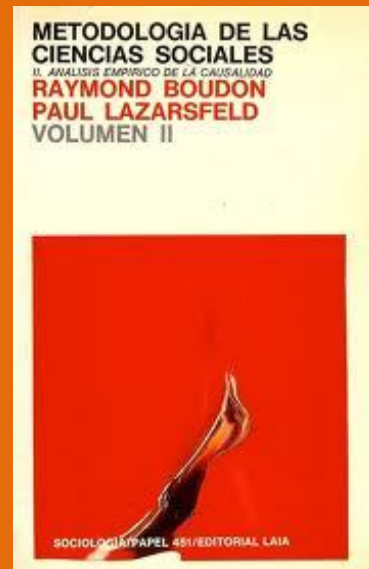
La característica més notable de Lazarsfeld com a científic social va ser, segurament, la seua gran creativitat en el disseny d'estratègies i el desenvolupament de tècniques per a la investigació empírica.

No es pot dir que fóra unilateralment quantitativista (en cert sentit és més bé al contrari: molta gent valora la seua capacitat per combinar tot tipus de tècniques de recerca). Tot i amb això, és conegut sobretot per dues aportacions a l'enfocament quantitatiu (no del tot alienes, segurament, a la seua formació inicial com a matemàtic): el recurs al panell per estudiar el canvi i l'ús de l'enquesta per inferir relacions causals determinants del comportament individual.

En tant que sondeig d'opinió, l'enquesta ofereix una presentació descriptiva de l'estat de les coses en un moment determinat. Lazarsfeld va intentar transformar-la en un instrument explicatiu, mitjançant per exemple l'anàlisi multivariable.

Mitjançant el mètode de panel, una forma de recerca longitudinal en què els components de la mostra són reentrevistats a intervals periòdics, l'enquesta esdevé un instrument per tal d'aclarir l'ordre temporal de les variables (les seqüències temporals de les cadenes causals).

Lazarsfeld no inventà aquestes tècniques, però sí que fou molt innovador en el desenvolupament de formes concretes d'aplicar-les, en la utilització de manera profitosa de grups de control i en moltes altres qüestions pràctiques.

“La investigació de com es tria un sabó i la de com es tria un candidat no són substancialment diferents” (1967).

Lazarsfeld: selecció bibliogràfica

-Amb M. Jahoda i H. Zeisel: *Die Arbeitslosen von Marienthal: Ein Soziographischer Versuch über die Wirkungen langdauernder Arbeitslosigkeit*. Leipzig, Hirzel, 1933. [Los parados de Marienthal: sociografía de una comunidad golpeada por el desempleo. Madrid, Ediciones de la Piqueta, 1996.]

-*Radio and the Printed Page: An Introduction to the Study of Radio and Its Role in the Communication of Ideas*. Nova York: Duell, Sloan and Pearce, 1940.

-Amb F. N. Stanton (ed.): *Radio Research 1941*. Nova York: Essential Books, 1941.

-Amb B. Berelson i H. Gaudet: *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. Nova York, Columbia University Press, 1944. [El pueblo elige: Estudio del proceso de formación del voto durante una campaña presidencial. Buenos Aires, Ediciones 3, 1960.]

-(Ed.): *Mathematical Thinking in the Social Sciences*, Nova York, Free Press, 1954.

-Amb B. Berelson i W. N. McPhee: *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago, University of Chicago Press, 1954.

-Amb E. Katz: *Personal Influence: The Part Played by People in the Flow of Mass Communications*. Glencoe, Ill, Free Press, 1955. [La influencia personal: el individuo en el proceso de comunicación de masas. Barcelona: Hispano Europea, 1979.]

-Amb W. Thielens: *The Academic Mind: Social Scientists in a Time of Crisis*. Nova York, Free Press, 1958.

-Amb W. H. Sewell i H. L. Wilensky (ed.): *The Uses of Sociology*, Nova York, Basic Books, 1967.

-«Survey analysis: The analysis of attribute data». Dins Sills, D. L. (ed.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 15. Nova York, Macmillan and Free Press, 1968, p. 419-429.

-Amb N. W. Henry: *Latent Structure Analysis*. Boston, Houghton Mifflin, 1968. [Análisis de la estructura latente. Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1977.]

Una antologia de treballs significatius és *The Varied Sociology of Paul E Lazarsfeld*, ed. Patricia L. Kendall, Nova York, Columbia University Press, 1982. Inclou:

- «An Episode in the History of Social Research: A Memoir» [1968]
- «The Obligations of the 1950 Pollster to the 1984 Historian» [1950]
- «Notes on the History of Quantification in Sociology—Trends, Sources, and Problems» [1961]
- «Problems in Methodology» [1959]
- «The Interpretation of Statistical Relations as a Research Operation» [1955]
- «On the Relation Between Individual and Collective Properties» [1961, amb H. Menzel]
- «Some Functions of Qualitative Analysis in Social Research» [1955, amb A. H. Barton]
- «The Use of Panels in Social Research» [1948]
- «Friendship as Social Process: A Substantive and Methodological Analysis» [1954, amb R. K. Merton]

Ha tingut influència en la sociologia recent a Espanya:

Chazel, F.; Boudon, R. i P. Lazarsfeld: *Metodología de las ciencias sociales* (3 vols.). Barcelona, Laia, 1975.